

POSUDEK OPONENTA

Mgr. et Mgr. Petr Wohlmuth, Ph.D.

Diplomová práce Jany Tucaković od počátku na epistemické rovině pracuje s pojmy a koncepty (*symbolický význam, historická perspektiva, paměť* apod.)¹, které ji podle mého soudu zařazují do proudu myšlení velice blízkého historické antropologii, mikrohistorii, či post-pozitivistické orální historii. Přesto se těmito paradigmaty historické vědy zjevně nenechala inspirovat a hlásí se v úvodní Teoretické části ke konceptům jiným. Když jsem její práci četl, viděl jsem na rovině autorčiných záměrů téměř konceptuální „dvojče“ slavné Portelliho monografie *The Order Has Been Carried Out*, ovšem bohužel zatížené několika problémy, které se pokusím vyložit podrobněji. Jsem přesvědčen, že by práci výrazně napomohlo, pokud by autorčino přemýšlení o dějinách bylo explicitně zarámováno do historicko-antropologické tradice.

Koncept Václavského náměstí jako „*symbolického místa*“ je v úvodu vyložen přehledně, ovšem z mého pohledu čistě intuitivně. Srovnávání Václavského náměstí s jinými místy v Praze a zdůrazňování jeho unikátního statusu není doloženo jakýmkoli faktickými referencemi.² Rozhodně neobstojí tvrzení, že „*V případě Staroměstského náměstí se demonstrace týkají spíše kulturní sféry než politické,*“ neboť série protestních akcí, organizovaných spolkem Milion chviliek pro demokracii, namířených převážně proti politice současného prezidenta republiky Miloše Zemana a bývalého předsedy vlády Andreje Babiše, se odehrávala nejen na Václavském, ale také právě na Staroměstském náměstí. Úvodní vymezení je proto nutné výrazně zpřesnit a analyticky podložit.

Autorka ihned na počátku používá pojem „*identita*“, ovšem podle mého soudu by bylo výrazně lepší, pokud by převzala z italské mikrohistoricky orientované orální historie pojem „*historická subjektivita*“, který se týká téhož a v kontextu je analyticky ukotvený. To je ovšem něco mimo vliv oponenta práce.

Práce trpí tím, že autorka si explicitně neklade teoreticky kvalifikované výzkumné otázky. Uvádí, že hodlá „*nahlédnout pod povrch establishmentu*“ skrze srovnávání různých narativů, které jsou pronášeny na Václavském náměstí, ovšem nijak nedefinuje pojem „*establishment*“.³ To je zcela nutné. Jazyky dvou narativů „*oficiálního a disidentského*“ zkoumá pomocí „*rozhovorů*“, aniž by definovala, co pod pojmem „*rozhovor*“ vlastně míní – je to rozumějící rozhovor, je to narativní rozhovor typu life-story, je to polostrukturovaný rozhovor? Jak probíhalo nahrávání rozhovorů? Jak autorka ošetřila etické záležitosti, spojené s nahráváním? Má podepsaný informovaný souhlas (GDPR) od svých narátorů?

1 Jana Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí* (Diplomová práce FHS UK: Praha, 2023), str. 4, „Abstrakt“.

2 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 7.

3 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 8.

Dalším problematickým výrokem je to, že „kontrapaměť“, ustavovaná skrze zmíněný „disident-
ský jazyk“, skrze řečovou i rituální praxi, nemá na Václavském náměstí prostor. To je znovu z
hlediska faktických referencí nesprávné: na Václavském náměstí se volně, bez zásahu státních
složek v posledních letech odehrála řada protivládních, „disidentských“ veřejných akcí, často mi-
mořádně početných, o nichž existuje nesčetné množství pramenů v mediální sféře všeho druhu.⁴
Jsem přesvědčen, že její teze, že dochází k „přepisování historie“ a nastolování „unitární paměti“ je
neudržitelná: je to totiž pouhá teze, která není v dalším textu práce obhájena.⁵

Od strany 10 je podán přehled některých teorií etnogeneze a související problematiky, aniž by
bylo zcela jasné, jakou roli hrají v dalším textu. Na str. 13 je pak náhle rýsován rozpor mezi „ko-
lektivním západem a Ruskem“, jsou vyjmenovávány sankce proti Ruské federaci, přijaté západní-
mi zeměmi v souvislosti s válečným napadením Ukrajiny ze strany Ruské federace, přičemž „zá-
pad“ je ihned nálepkován jako producent nekoloniálních vztahů ve vztahu k Rusku.

Největším problémem teoretické části práce je podle mě to, že celá řada konceptů nejrůznějších
autorů je zde předkládána nespojitě, se stále zjevnějším projevem účelové ideologické předpoja-
tosti. Teoretická část je assembláž množství autorů, konceptů a pojmů, které spolu zjevně souvisí
jen s obtížemi. Autorka se ani nenamáhá argumentovat ve prospěch nějaké spojitosti, prostě
vede svůj výklad dál a používá falešnou argumentaci z pozice autority, např. „Herman a Chomsky
popsali, jakým způsobem...“, nebo „Glen Diesen... popisuje,“ což vytváří dojem, že jí odkazovaní
autoři poskytují objektivizovatelný koncept, na kterém lze dále bezproblémově stavět.⁶

Problematicčnost textu se zvyšuje v další sekci, věnované metodologii a pozicionalitě, kde au-
torka ihned v počátku uvádí klíčové tvrzení, že sama trpí „rusofobií“, aniž by ovšem tento po-
jem jakkoli definovala. Jestliže autorčinu subjektivitu bolestně zasahuje „rusofobie“, musíme jis-
tě vědět, jak autorka tento fenomén a koncept chápe, musí nám jej analyticky vysvětlit. To však
nečiní. Autorka prezentuje sebe sama jako oběť propagandy, jako oběť nenávisti k „*mému druhé-
mu 'my – Rusové.*“⁷ Co si ale konkrétně máme představit pod zmiňovanou nenávistí, neuvádí.
Mnoho autorů, mezi nimi například Eliot Borenstein, vznáší ve svých textech řadu závažných
námitek proti konceptu „rusofobie“, uvádí, že se mnohem pravděpodobněji jedná o čirou kon-
spirativní teorii, propagandistický konstrukt, intenzivně využívaný Putinovou mocenskou
garniturou, než analytický pojem.⁸ Netvrdím, že autorka musí přijmout tento pohled, to nikoli.
S takovými námitkami je ovšem nutno se vypořádat, což autorka nečiní. Nemám žádný problém
s tím, že autorka bude argumentovat proti Borensteinovým a podobným interpretacím, ale musí
tak učinit, musí ukázat, že výraz „rusofobie“ používá jako analytický pojem, nikoli jako ideolo-
gickou nálepkou.

4 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 8.

5 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 9.

6 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 14.

7 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 16

8 Eliot Borenstein, „Everybody Hates Russia: On the Uses of Conspiracy Theory under Putin,“ *Social Research: An International Quarterly* (Johns Hopkins University Press), Volume 89, Number 3, Fall 2022: 811–829. Nedávná obsáhlá Borensteinova monografie problém zpracovává na skutečně značném prostoru: Eliot Borenstein, *Plots against Russia: conspiracy and fantasy after socialism* (Cornell University Press: Ithaca and London, 2019).

Následná prezentace filozofických konceptů Alana Badioua je znovu podle mého soudu ze strany autorky spíše účelová a nemá sloužit na vytvoření analytického nástroje na zkoumání výzkumných otázek, ale na podporu vlastní subjektivní pozice, která v míře nemalé reflektuje současné narativní figury putinovské propagandy, například přesvědčení, že „*je velice pravděpodobné, že se (válečná agrese Ruské federace proti Ukrajině) rozroste do války světové.*“⁹

Oddíl o historickém kontextu Václavského náměstí je podle mého soudu zbytečně dlouhý. Nemám k němu příliš komentářů, jen nechápu použití termínu „mytologická fáze“ pro uvedení základních referencí, které trpí řadou stereotypů, např. že Karel IV. byl „*nejvýznamnější vládce české středověké historie*“ (debaty na toto téma jsou opravdu složité...), že Praha byla „*hlavní evropskou metropolí*“ apod.¹⁰ Text spíše prozrazuje autorčin vlastní sklon k „mytologizaci“ dějin českých zemí. Nechápu, proč autorka používá termín „období obrozenectví“ a nikoli nějaké ustálené pojmy z oblasti teorií nacionalismu, např. etnogeneze nebo národní hnutí.¹¹ Výklad je zde dominantně faktografický a velmi zdlouhavý.

Následné etnografické pasáže, které jsou z hlediska hlavního merita práce vlastně sekundární, jsou rovněž zbytečně dlouhé. Z metodologického hlediska podle mého soudu není možné si vystačit jen s pouhými dvěma informanty, zvláště, když autorka v úvodu sekce uvádí, že se na náměstí dennodenně pohybovala po dobu delší než pět let.

Jakmile se však znovu přiblížíme k jádru práce, a to v sekci 5.2.2. Výstavy jako oficiální paměť, do textu okamžitě začíná pronikat nereflektovaná subjektivita autorky. Objevuje se další dominantní figura putinovské propagandy: „*Nikdy se také veřejně na těchto výstavách nemluví o osvobození Československa sovětskými vojsky, jako by to ani nestálo za zmínku. Vždy se mluví pouze o okupaci a totalitě v černém světle, zcela binárně k současnosti, v černobílém světle. Nikdy se nemluví o tom, že Václavské náměstí vlastně bylo za totality místem, kde žili a kam chodili Pražané rádi, protože místo bylo finančně dostupné...*“¹² Myslím, že autorka má jisté mezery v sociální geografii Prahy: Václavské náměstí je dnes reálně dostupné naprosté většině Pražanů, roli exkluzivní třídy, elitního nákupního okrsku, již dávno přebrala Pařížská ulice u Staroměstského náměstí.

Za prvé, autorka zcela ignoruje rozsáhlou historiografickou debatu o „osvobození“ z roku 1945, která nuancuje tento problematický pojem, mj. poukazováním např. na násilné státoprávní odtržení Podkarpatské Rusi od ČSR, nebo na odvezení několika tisíc občanů ČSR ruského původu do SSSR, kde byli v politických procesech odsouzeni k uvěznění v koncentračních táborech (Gulag) apod. Jedná se o desítky titulů odborné literatury, které zde nemá smysl vypočítávat, ale kterých si autorka musí být alespoň vědoma a musí pojem „osvobození“ používat analyticky, nikoli ideologicky. Za druhé narativní figura toho, že Pražané „rádi chodili“ na Václavské náměstí za totality je znovu jen projevem autorčiny předpojaté ideologické představy o minulosti, nikoli analyticky podpořeným výrokem.

9 Tucaković, Paměť a identita Václavského náměstí, 19.

10 Tucaković, Paměť a identita Václavského náměstí, 21.

11 Tucaković, Paměť a identita Václavského náměstí, 22.

12 Tucaković, Paměť a identita Václavského náměstí, 37–38.

Další oddíl, zabývající se pamětí „Sametové revoluce“, je znovu celý zarámovaný ideologickým způsobem. Znovu: tvrdím, že je metodologicky zcela neudržitelné spoléhat se zde na pouze dva další informanty. Text je narativně vypointován k výroku informantky Kláry, vyjadřující své značné zklamání z „pokrytectví“, panujícího na akcích, jejichž organizátoři pozitivně hodnotově nahlížejí revoluci z roku 1989. Podle jakého klíče autorka získala své informanty? Jakým způsobem metodologicky zdůvodnila jejich výběr? Proč znovu pracovala znovu pouze se dvěma? Existují nahrávky a transkripty rozhovorů, které například vedoucí diplomové práce mohl přehlédnout?

Metodologicky je zde zcela zjevná naprostá zmatenost v otázce použití rozhovoru jako výzkumného nástroje. Jakého rozhovoru? Jedná se o citace z rozhovoru typu life story, z rozhovoru narativního, nebo z rozhovoru polostrukturovaného? Zde by autorce nesmírně prospěl jakýkoli kontakt s polem orální historie, která má teoreticko-metodologicky rozhovory jako způsob vytváření nového pramene spolehlivě ukotvené.

V části 5.3. Náměstí jako prostor pro vyjádření identity, postavené na komparaci postojů reprezentantů dvou sdružení: Milion chviliek pro demokracii a Česká republika na 1. místě, se rovněž okamžitě projevuje ideologické nastavení, např. tím, že autorka nálepkuje organizaci jako „*hlas establishmentu*“, kvůli tomu, že „*mají podporu současné vládní koalice*“.¹³ To je znovu reduktivní a zjevně ideologické. Znovu zůstává metodologicky nevysvětleno, proč autorka pracuje s minimálním počtem informantů/narátorů a jak dospěla k jejich výběru. Zmiňuje své „sympatie“ k informantovi, který ji předal narativ, zcela souznící s jejím vlastním hodnotovým ukotvením. U pořizovaných rozhovorů s informanty však především postrádám analýzu a interpretaci, jakoukoli snahu propojit narativy s kulturními obsahy, formami a procesy, snahu analyticky nastínit jejich subjektivitu a způsoby její konstrukce.¹⁴

Tímto způsobem autorka pracuje s dalšími tématy, znovu zdůrazňuje údajnou „*agresivní rétoriku vůči všemu ruskému*“ a dokládá to negativními vyjádřeními na adresu prezidenta Putina, jeho parodováním pomocí satiricky pojatých alegorických postav apod.¹⁵ Jak se práce chýlí ke konci, autorka stále intenzivněji přitakává svému ideologickému hodnotovému ukotvení, náhle cítí nutnost „opravovat“ narativ jednoho ze svých „protiruských“ informátorů, píše např. „*Jakub mluvil velmi emotivně, ale jeho výpověď se netýkala reality. Důsledně promyslel sadistickou linii zvěrstev, která by se mohla stát, ale nestala.*“¹⁶ Na následujících stranách znovu a znovu obhajuje politickou linii ruského prezidenta Putina, neprovádí žádnou analýzu či interpretaci narativů, jen je nálepkuje: „*Lukáš se opět pustil do světa fantazie, kde probíhá konflikt. Ruští politici nikdy nevyhrožovali Evropské unii válkou, pouze varují před eskalací této proxy války... strach nemá oporu v realitě, nýbrž je výplodem západní propagandy... nalijme si čistého vína. Historicky USA a NATO rozhodují, zda bude někde válka, ať už to místní chtějí, nebo ne... I v tomto případě je válka záležitostí kolektivního Západu, který na území Ukrajiny vede proxy válku s Ruskem...*“ – zde se nám objevuje další figura ruské propagandy, tj. že se jedná o konflikt v zastoupení Západu proti Rusku.¹⁷

13 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 46.

14 Autorka zde předkládá text, který je implicitně textem orálně-historickým, ovšem není podpořen jakoukoli znalostí OH teorie a metodologie.

15 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 51–52.

16 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 53.

17 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 55.

V následující sekci 5.3.2. Nenávist a solidarita se znovu vysoce selektivně soustřeďuje na jeden jediný narativ – narativ Eugenie Čihalové, zástupkyně ruské menšiny v Radě vlády pro národnostní menšiny, který je znovu hrubě dezinterpretován jako projev „rusofobie“, projev nenávistného nálepkování všeho etnokulturně ruského: aniž by ovšem autorka pro kontext uvedla, že Eugenie Čihalová je biculturní, pochází z česko-ruského manželství a sama je kulturní protagonistkou časopisu *Ruské slovo* apod. Následuje další záplava hodnotových stanovisek, znovu pracujících s pojmem „rusofobie“, každý, kdo se proti ní staví je údajně terčem „společenské šikany“ apod.¹⁸

V následující sekci používá další narativní figuru současné ruské oficiální propagandy, a to „*nacismus a fašismus na Ukrajině*“, aniž by ovšem specifikovala, co přesně má na mysli – zdali upozornění na politicky marginální ultrapravicí na ukrajinské politické scéně, nebo charakterizaci politického zřízení Ukrajiny jako nacistického a fašistického?¹⁹

Následující sekce „Cenzura a dezinformace“ je znovu pojata stejně: selektivní pasáže ze zaznamenaných narativů jsou použity do značné míry jako kontext pro autorčiny vlastní ideologické komentáře, hovořící např. O tom, že „*Musíme si přiznat, že propaganda je výdobytkem Západu,*“ hovoří o „*eskalaci rusofobní propagandy*“ apod.²⁰ Práce velmi trpí tímto strukturálním problémem: že pořízené narativy, provedený terénní výzkum, to vše se postupně stává jen „kulisou“ pro pronášení nereflektovaných ideologických výroků, podporujících autorčinu vlastní hodnotovou pozici.

Moje zásadní výhrady jsou tyto:

- práce je teoreticko-metodologicky nezvládnutá, reálně se pohybuje v interdisciplinárním prostoru, který nemá solidně uchopený.
- terénní výzkum a prezentaci jeho výsledků považuji za metodologicky nedostatečně ukotvené. Množství informantů/narátorů je nedostatečné, není zřetelná metoda jejich výběru, nic se nedozvíme o tom jaké analytické či interpretativní nástroje autorka použila zejména ve vztahu k pořízeným narativům, vůbec nic se nedozvíme o etických a procedurálních otázkách pořizování rozhovorů s narátory, nevíme kde a jakou formou rozhovor proběhl, nemáme k dispozici protokoly rozhovorů, ani podepsané informované souhlasy, nic.
- práce se vyznačuje nezvládnutou autorčinou hodnotovou orientací a nedostatečným uchopením pozicionality
- autorka nevykazuje téměř žádnou reflexivitu vlastní ideologické pozice, která je v textu práce stále dominantnější

Ze všech uvedených důvodů **nemohu tuto diplomovou práci doporučit k obhajobě a navrhuji její hodnocení stupněm „4“, tedy „Neprospěla“.**

V Praze, 23. 1. 2023

Mgr. et Mgr. Petr Wohlmuth, Ph.D.

18 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 59–59.

19 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 62.

20 Tucaković, *Paměť a identita Václavského náměstí*, 66.